

PAPER VELL, TINTA DIGITAL / JOAN ANTONI FERRAN

Josep Maria de Sagarra i de Castellarnau (1894-1961)

Tot i que el paper encara no és vell del tot i la *tinta digital* és mínima, perquè l'obra té drets d'autor encara, em sembla que puc fer una excepció. Aquest setembre haurà fet cinquanta anys de la seva mort. Sagarra fou un escriptor extraordinàriament prolífic, que va tocar moltes teclades. Haver estat de la petita noblesa del país —els dos cognoms amb partícula ho deixen clar— no va ser obstacle perquè treballés molt més que alguns lletraferits i *popes* del teatre excels, que el bescantaven per no ser dels seus...

Una desena llarga de llibres de poesia, més de cinquanta obres de teatre, la immensa majoria estrenades entre 1918 i 1959, novel·les, articles de premsa, etc., sense deixar-nos les traduccions, especialment Shakespeare, del qual va traduir quasi tota l'obra. Em centraré en l'obra poètica —bé, en algunes mostres— per dir-ne alguna cosa.

Sagarra és bastant maragallà, però més proper a la gent corrent. Maragall va d'estiuejant barceloní, Sagarra va a seure al cafè, a veure la gent. El seu català és ric: el català popular ho era. És ara, que molta gent (periodistes inclosos) es despatxa amb un *catanyol* de, amb prou feines, dos mil mots. Per cert, aquest proper desembre farà cent anys de la mort de Joan Maragall.

Pla deia que Sagarra feia versos com aquell qui es menja un préssec. Sense el menor esforç aparent. És famosa la quarteta que va improvisar quan van pujar al far de Sant Sebastià, amb motiu d'una micció panoràmica a duo. La poesia satírica de Sagarra el féu molt popular en el seu temps. En reproduïxo una altra que no sé si és molt coneguda —aguda, que peta com un cop de tralla— en la qual, amb quatre versos, reben un calbot alhora una innominada senyoreta i el pare del fillòleg Coromines. Diu:

Ets fresca com una rosa,
més puta que les gallines
i pesada com la prosa
de don Pere Coromines.

Els exemples serien incomptables, perquè es va ficar amb tot-hom: amb el clergat i amb la Constitució republicana espanyola, com en aquella sàtira que va publicar a *El be negre*. Dues estrofes de mostra:

Títol II. De la nacionalitat.

Són espanyols: la "manola",
els rectors i els magistrats,
els nats en terra espanyola
i els fills d'aquests desgraciats.
.../...

Títol IV. Del president de la República.

President de la República
serà un senyor reposat,
que no l'hagin engendrat
dins de cap casa pública.

Però ara m'estimo més parlar de la seva poesia lírica i dramàtica, clara, neta, com un got d'aigua (ho deia Pla, si no em falla la memòria, però si no ho va dir, és igualment cert). Sagarra va passar alguns estius a Port de la Selva, i va copsar la bellesa d'aquella terra rosta, de llécol i ceps, que rodeja la vila, vigilada des de dalt per Sant Pere de Rodes. I del seu mar i la seva gent, que ell va conèixer encara verges de la degradació turística i urbanística que vindria després.

Sagarra ha estat definit com un poeta sensual. És cert, però la seva sensualitat és continguda, li agrada la bellesa, la serenitat, lluny de la sobredosi de les mones de Pasqua del barroc, que ja blasfemava el rector de Vallfogona:

.../...
A qui es diu Isabel, diga-li'ls bella;
sol i estrelles, als ulls; als llavis, grana:
llocs comuns de les Muses de Castella.

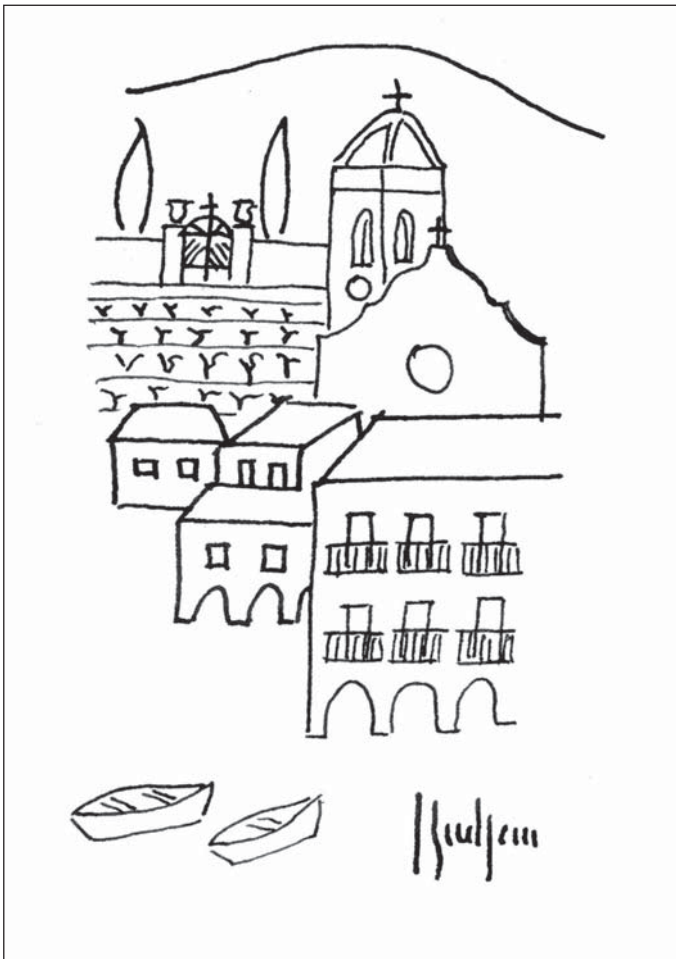
Que jo, per a que sàpia Tecla o Joana
que estic perdut per tot quant veig en ella,
prou tinc de la llanesa catalana.

(Francesc Vicent Garcia, rector de Vallfogona. Tortosa, 1582 – Vallfogona, 1623)

Veies si no és enraonat allò que demana Sagarra a la primera estrofa d'«Aiguamarina»:

Voldria, ni molt ni poc:
ésser lliure com una ala,
i no mudar-me del lloc
platejat d'aquesta cala;
i encendre el foc
del pensament que vibra,
i llegir només un llibre
antic,
sense dubte, ni enveja, ni enemic.

Beatusille! O el que li atrau l'atenció d'una passejada pel mar,
o de la platja:

Des del llagut es veu el poble franc,
 ara que el sol hi bat de cara;
 es veu el poble tot pintat de blanc,
 ara que el sol no el desempara.
 I darrera el pujol fet de graons,
 vestit de vinya retallada i neta;
 el poble ran de blau, la vinya al fons
 i al cel un xiscler d'oreneta.

(«Cançons de rem i de vela», XI - fragment)

Platja, per tu sempre és de jorn,
 sempre es veu una vela i una noia.
 Platja que cremes com un forn,
 eterna joia.

(«Cançons de rem i de vela», XIII - fragment)

Segur que molts lectors coneixen *Vinyes verdes, vora el mar* (*Cançons de rem i de vela*, VI), o *El cementiri dels mariners* (Àncores i estrelles). No em puc estar de reproduir un poema sencer, com a colofó: aquest darrer. Condensa la vida i la mort de la gent dels petits pobles de la costa de l'Alt Empordà, com

era fa quasi un segle; la bellesa feréstega i gens valorada del paisatge, amagada darrere el pes de la dura quotidianitat. Sagarra també va tocar la poesia èpica, però lluminosa, terra a terra, lluny del fosc mite romàntic. Que els mites són gent, després de tot. Concretament el del comte Arnau, és un mite fabricat —pel què sembla— per Bernat Tallaferro, el qual pretenia apoderar-se de les terres de les benetes de Sant Joan. A Adelaida, vídua de Sunifred II d'Urgell i tercera abadessa de l'abaciologi santjoanenc (949 - 955), li va encolomar uns amors sacrílegs amb un comte de la família dels Mataplana, el tal Arnau literari. Tallaferro va obtenir la butlla papal que dissolia el monestir, i mai més hi ha tornat a haver monges a Sant Joan de les Abadeses, després del 1017. A pesar del topònim. En aquest fragment d'*El comte Arnau*, la muller espera al comte, vetllant:

.../...

Va teixint al teler llana vermella;
 entre sospirs s'esmuny una cançó;
 i atura el bleix per escoltar millor.
 A la llàntia es consum l'oli d'oliva,
 rondina el corc a dins del seu forat,
 i un ventot barroer que empeny i tiba
 va grinyolant com un desesperat.
 La dona del teler reprèn i es cansa;
 el fred a estones li encongeix els dits,
 de les portes obertes va acostant-se
 un respirar de cossos adormits.
 A cada cop la vigilant mestressa
 aixeca el front a flor de finestral,
 i enfonsa l'ull dins la boscuria espessa
 des de la gorja tèrbola al cimbal.

(*El comte Arnau*, cant primer)

Si no t'hi fixes bé, ni t'adones que els versos rimen; tant planeament escriu Sagarra.

Del seu teatre, en canvi, no hi ha res en *tinta digital*; la seva obra encara no és del domini públic. Per edat, en sentia parlar, però no vaig arribar a temps a assistir a cap de les representacions del les seves obres. Jo tenia quinze anys, quan el poeta va morir. Però recordo un *Cafè de la marina* que es va representar al Principal als anys 80, amb el gran Pau Garsaball i una no menys gran actriu sabadellenca: Teresa Cunillé. "Teatro del bueno", que diria Mourinho.

L'obra completa de Sagarra va ser publicada a l'Editorial Selecta en el seu moment. En fa una nova edició l'Editorial 3i4, de València; això m'estalvia de fer el recull en pdf —que seria voluminós, per altra banda!

EL CEMENTIRI DELS MARINERS

Quan la passada del vent afina
la tarda tèbia del mes d'agost,
penges com una morta gavina
dalt de la pedra grisa del rost.

II
Des de les blanques parets estretes
veus una mica de mar només,
i encara et poses tot de puntetes,
blanc cementiri dels mariners.

III
Ningú que als vespres a tu s'atansa
per la dreuera mare dels horts,
dirà quan vegi l'esquena mansa
que ets el pacífic hostal dels morts.

IV
No et dignifiquen l'antiga esquerra
de les costelles màgics xiprers;
només et volta la vinya verda,
blanc cementiri dels mariners.

V
És una vinya plana com totes,
ni tu l'esveres ni pensa en tu;
dels ceps li pengen les fràgils gotes
tornassolades del vi madur.

VI
Aquelles bèsties, que sol haver-hi
en la pelada pau dels costers,
se't fan amigues sense misteri,
blanc cementiri dels mariners.

VII
Tant a les clares, com a les fosques,
res de basardes, res de perills:
tots els migdies zumzeig de mosques,
tots els capvespres, desmai de grills.

VIII
I a trenc d'albada, lleu transparència:
còbits que piulen pels olivers.
I sempre un clima d'indiferència,
blanc cementiri dels mariners.

IX
Dins la badia, les fustes fartes
de sal i pesca, mullen el llom;
els homes passen del joc de cartes
a l'opalina gràcia del rom.

X
Les dones seuen a les cadires
amb aquells aires manífassers...
I ningú pensa que tu respires,
blanc cementiri dels mariners.

XI
I ve que un dia, la veu rossola
d'una campana llagimejant;
i gent negrenca s'acorriola
seguint la vinya del teu voltant.

XII
La caixa llisa puja la costa;
tu ni la mires; ja saps qui és.
Sens reverència reps el teu hoste,
blanc cementiri dels mariners.

XIII
I els qui te'l duen, mentre la pala
remou la terra, nets de corcó,
pensen quina hora i en quina cala
i amb qui els toca calar l'artó.

XIV
Els crida el tràngol i la mullena;
cara-impassibles baixen després,
al teu silenci girats d'esquena,
blanc cementiri dels mariners.

XV
Si el mar és fúria, bot i deliri,
i és embranzida i és cos a cos,
¿qui se'n recorda del cementiri,
del gris de nacre del seu repòs?

XVI
Tu ho saps comprendre; per 'xò no goses
guarnir-te d'arbres ni de cloquers.
Tu saps comprendre totes les coses
blanc cementiri dels mariners!

XVII
Els fan la ruta de la pobresa,
tu fas el somni de l'infinit.
Si ells es resignen a anar a l'encesa,
també et resignes a llur oblit.

XVIII
Perquè et resignes, perquè t'adones
del que és el sempre i és el mai més,
jo et vinc a veure moltes estones,
blanc cementiri dels mariners.

XIX
Jo et vinc a veure per la dreuera,
seguint les vinyes, deixant el port;
i em vivifiques amb la manera
clara i tranquil·la de dir la mort.

XX
La mort, com una gran companyia
neta de tèrbols crits baladrers...
La mort, com feina de cada dia,
mig de tristesa, mig d'alegria...
blanc cementiri dels mariners!